

dr hab. Małgorzata Łosiewicz, prof. UG

Instytut Mediów, Dziennikarstwa i Komunikacji Społecznej

Uniwersytet Gdański

**Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Joanny Kukier
pt. *Kompetencje medialne seniorów w społeczeństwie sieci*
napisanej na Wydziale Politologii i Dziennikarstwa
Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie
pod kierunkiem dr hab. Ewy Nowak-Teter, prof. UMCS**

w dziedzinie nauk społecznych dyscyplinie nauki o komunikacji społecznej i mediach

Przedłożona rozprawa podlega ocenie zgodnie z wymogami zawartymi w art. 187, ust. 3 ustawy „Prawo o szkolnictwie wyższym” (Dz.U. 2018 poz. 1668) w odniesieniu do oryginalności rozwiązania problemu naukowego, wykazanej w pracy ogólnej wiedzy teoretycznej Autorki w dyscyplinie nauki o komunikacji społecznej i mediach oraz umiejętności samodzielnego prowadzenia pracy naukowej.

Problematyka podjęta w ocenianej rozprawie doktorskiej autorstwa mgr Joanny Kukier dotyczy funkcjonowania osób starszych w społeczeństwie cyfrowym. Przedmiot pracy jest aktualny, szczególnie w kontekście starzejących się społeczeństw, w których dostęp do nowych technologii oraz umiejętność ich obsługi stają się kluczowymi determinantami poziomu uczestnictwa w życiu społecznym. Autorka trafnie identyfikuje lukę badawczą, wskazując na niewystarczające zainteresowanie problematyką kompetencji medialnych seniorów, zwłaszcza w odniesieniu do teorii mediatyzacji i społeczeństwa sieci.

Prezentowany temat stanowi istotny problem medioznawczy, co znajduje uzasadnienie w kilku kluczowych aspektach. Przede wszystkim, w dobie dynamicznego rozwoju technologii cyfrowych oraz rosnącego znaczenia mediów w codziennym życiu, kompetencje medialne użytkowników stanowią niezbędny warunek ich aktywnego uczestnictwa w społeczeństwie. W tym kontekście osoby starsze są grupą szczególnie narażoną na wykluczenie cyfrowe, co wiąże się z ich niskimi kompetencjami medialnymi, brakiem dostępu do nowych technologii, a także często brakiem „motywacji do korzystania z urządzeń podłączonych do sieci” (s.84), czy „wiary we własne możliwości, lękiem przed nowościami, ale też zagrożeniami związanymi z korzystaniem z nowych technologii”(s.85). Wykluczenie nie ogranicza się jedynie do braku dostępu do nowoczesnych technologii, ale obejmuje również brak umiejętności efektywnego korzystania z mediów cyfrowych, co prowadzi do marginalizacji społecznej i utraty zdolności do aktywnego uczestnictwa w życiu społecznym. Badanie tej problematyki umożliwi lepsze zrozumienie, w jakim stopniu osoby starsze są w stanie adaptować się do cyfrowej rzeczywistości oraz jakie bariery napotykają na swojej drodze.

Kolejnym istotnym czynnikiem podjęcia prac badawczych są zmiany demograficzne i starzenie się społeczeństw. Proces jest obserwowany nie tylko w Polsce, ale również w wielu krajach rozwiniętych. Starzenie się populacji sprawia, że coraz większa część społeczeństwa to osoby starsze, co w kontekście medioznawstwa rodzi konieczność zbadania, w jaki sposób seniorzy radzą sobie z technologiami komunikacyjnymi dominującymi we współczesnym społeczeństwie sieciowym.

Rola mediów w integracji społecznej seniorów to kolejny aspekt, który podkreśla wagę podjętego tematu. Media odgrywają kluczową rolę w integracji społecznej, gdzie kontakty międzyludzkie w dużej mierze odbywają się online. Dla seniorów, którzy dorastali w erze analogowej, przystosowanie się do nowych form komunikacji może być trudne, ale jednocześnie niezbędne do utrzymania więzi społecznych i aktywnego uczestnictwa w życiu społecznym. Badanie kompetencji medialnych seniorów pozwala na ocenę ich zdolności do korzystania z mediów w sposób, który wzmacnia rolę osób starszych w społeczeństwie oraz minimalizuje ryzyko wykluczenia społecznego.

Ponadto, w pracy podjęto istotną kwestię edukacji medialnej, która jest niezbędna do podniesienia poziomu kompetencji medialnych wśród seniorów. Analiza została przeprowadzona z perspektyw, medioznawczej i komunikologicznej, gdyż zgodnie z

założeniami pracy ważne jest zrozumienie, jakie formy edukacji medialnej są najskuteczniejsze dla tej grupy wiekowej oraz jakie programy mogą najlepiej wspierać integrację seniorów w społeczeństwie sieciowym. Uzyskane wyniki badań dają podstawę do tworzenia efektywnych strategii edukacyjnych, które będą odpowiadać na specyficzne potrzeby osób starszych.

Omawiane w pracy teorie, mediatyzacji i społeczeństwa sieci, stanowią kluczowe ramy teoretyczne do analizy interakcji między seniorami a mediami. Jak podkreśla Doktorantka, edukacja medialna seniorów powinna być dostosowana do ich specyficznych potrzeb i opierać się na metodach, które uwzględniają doświadczenia życiowe oraz możliwości poznawcze. Zrozumienie, w jaki sposób seniorzy funkcjonują w usieciowionym społeczeństwie, ma nie tylko znaczenie teoretyczne, ale także praktyczne. Może bowiem prowadzić do rekomendacji dotyczących polityk publicznych, które wspierają aktywne uczestnictwo osób starszych w społeczeństwie, minimalizując skutki wykluczenia cyfrowego.

Wobec przedstawionej argumentacji wybór tematu dysertacji jest nie tylko trafny, ale i aktualny. Autorka w sposób przekonujący dowodzi, że dostęp do nowych technologii oraz umiejętność ich obsługi są niezbędne do pełnego uczestnictwa w społeczeństwie informacyjnym, a brak tych umiejętności prowadzi do wykluczenia cyfrowego, które ma poważne konsekwencje społeczne i ekonomiczne. Seniorzy są grupą szczególnie narażoną na wykluczenie cyfrowe, co sprzyja ich marginalizacji w społeczeństwie sieciowym. Mgr Kukier wykazuje że problematyka kompetencji medialnych w społeczeństwie sieci posiada istotne znaczenie społeczne i naukowe. Dodatkowo, Doktorantka identyfikuje luki w dotychczasowych badaniach, zwracając uwagę na to, że „rozważania dotyczące umiejętności korzystania z mediów najczęściej dotyczą kształcenia i kompetencji wśród dzieci lub młodzieży. Rzadziej uwzględniane są osoby dorosłe i najstarsze grupy demograficzne” (s. 7). Zatem badania nad adaptacją osób starszych do mediów cyfrowych, mogą dostarczyć cennych informacji na temat specyficznych potrzeb tej grupy demograficznej oraz wyzwań, z jakimi się mierzą jej przedstawiciele, co jest kluczowe dla tworzenia inkluzywnych strategii medialnych i społecznych.

Temat badawczy oraz tytuł rozprawy zostały sformułowane w sposób poprawny i przemyślany. Trafnie oddają istotę problemu badawczego, a jednocześnie zachowują zgodność z celami pracy oraz przyjętą metodologią przyczyniając się do jasnego określenia kierunku badawczego i spójności całej rozprawy. Podjęta problematyka przyczynia się do wypełnienia luki badawczej w zakresie mediatyzacji i edukacji medialnej seniorów w

społeczeństwie sieci, oferując nowe spojrzenie na dynamikę ich integracji cyfrowej. Praca dostarcza istotnych wniosków nie tylko w zakresie samego procesu nabywania kompetencji medialnych przez seniorów, ale także wpływu tych kompetencji na uczestnictwo osób starszych w społeczeństwie informacyjnym. Mgr Joanna Kukier skutecznie integruje różnorodne podejścia, co wzmacnia wartość merytoryczną pracy i pozwala na lepsze zrozumienie złożoności problemu. Dysertacja wpisuje się w nurt badań uzupełniających luki i poszerzających dorobek w dyscyplinie nauki o komunikacji społecznej i mediach.

Struktura przedłożonej do oceny pracy jest logiczna. Rozprawa składa się z poprzedzonych wstępem czterech rozdziałów, które w sposób systematyczny wprowadzają czytelnika w tematykę, przedstawiając najpierw stan faktograficzny analizowanego zjawiska, kolejno teorię, a następnie wyniki badań empirycznych. Praca zawiera zakończenie, bibliografię, dwa aneksy (pytania do scenariusza wywiadów pogłębionych -IDI oraz katalog kompetencji medialnych dla seniorów), rozszerzony spis treści, spisy tabel, wykresów, rysunków oraz streszczenie. Autorka wykorzystła klasyczną, adekwatną dla dyscypliny strukturę rozprawy, gdzie połączenie teorii i badań empirycznych jest kluczowe. Zaproponowana przez Doktorantkę struktura pracy daje spójne, przejrzyste i właściwe ramy dla realizacji celu badawczego. Warto podkreślić, że w pracy znajdują się liczne podsumowania, w rozdziale pierwszym po każdym z punktów, w drugim po punkcie 2.3 i 2.4 – podsumowanie syntetyzujące rozważania, w trzecim podsumowanie kończące rozdział, a ostatni czwarty rozdział badawczy wieńczy wnioski, które pomagają uwydatnić najważniejsze informacje i konkluzje.

We wstępie Autorka uzasadnia wybór problemu badawczego, wskazuje na lukę w badaniach dotyczących kompetencji medialnych seniorów, zwłaszcza w kontekście teorii mediatyzacji i społeczeństwa sieci. Mgr Kukier omawia dysproporcje, które ilustrują ograniczone zainteresowanie badaniami osób starszych, w porównaniu z licznymi opracowaniami dotyczącymi dzieci i młodzieży. Doktorantka argumentuje, że seniorzy, którzy nie wychowali się w erze komputeryzacji, napotykają szczególne trudności w adaptacji do cyfrowej rzeczywistości, co czyni ich grupą szczególnie narażoną na wykluczenie cyfrowe. Następnie mgr Kukier przedstawia cele badawcze rozprawy, które obejmują zarówno aspekt teoretyczny, jak i empiryczny, formułuje problem badawczy (s.8), dwie hipotezy, pierwsza

odnosi się do mobilizacji seniorów w zakresie podnoszenia kompetencji medialnych, druga do roli edukacji medialnej w zmniejszaniu wykluczenia cyfrowego. Ponadto, Doktorantka przedstawia siedem pytań badawczych, postawionych w celu zrozumienia społeczno-kulturowej pozycji seniorów oraz oceny przydatności teorii mediów w analizie ich aktywności online. We Wstępie wprowadzono również podstawowe pojęcia (takie jak „seniorzy”, „kompetencje medialne”), zaprezentowano teorie (społeczeństwa sieci i mediatyzacji) oraz wykorzystane metody i techniki badawcze. Na końcu scharakteryzowano poszczególne rozdziały rozprawy i omówiono wykorzystane źródła. Wstęp stanowi solidne wprowadzenie i przedstawienie zamiaru badawczego Autorki.

Warto w tym miejscu zwrócić uwagę na dwie kwestie. Pierwsza dotyczy określenia „pokolenie sprzed ery komputerów” (s.8), które jest dość potoczne i niewystarczająco precyzyjne w odniesieniu do standardów dysertacji. Druga uwaga dotyczy prezentacji danych statystycznych w odniesieniu do liczby osób starszych zamieszkujących województwo lubelskie. W pracy podano „Mieszka tu 6,5 mln. osób starszych. Region ten znajduje się również...” (s.14). Jeśli przyjąć za Autorką założenie, że mowa tu o osobach pow. 65 roku życia to jak podaje Urząd Statystyczny w Lublinie według danych szacunkowych w końcu 2023 roku w województwie lubelskim mieszkało **422 576 osób w wieku 65 lat i więcej**¹.

Rozdział pierwszy, zatytułowany „Seniorzy we współczesnym społeczeństwie” stanowi solidne wprowadzenie faktograficzne do tematu pracy. Autorka szczegółowo przedstawia demograficzny i społeczno-kulturowy kontekst funkcjonowania osób starszych, co jest kluczowe dla zrozumienia dalszych części pracy. Doktorantka analizuje rolę seniorów w społeczeństwie, ich pozycję demograficzną oraz wyzwania, jakie niesie za sobą starzenie się społeczeństwa. Poza szeroką charakterystyką grupy seniorów, mgr Kukier skupia się również na ich roli w społeczeństwie oraz na problemach społecznych, które dotyczą osób starszych. Kolejno omówione zostają, demograficzna i społeczna specyfika seniorów. Autorka precyzyjnie określa pojęcie „senior”, wskazując na różne podejścia do definiowania tej grupy, co odzwierciedla złożoność procesu starzenia się i różnorodność doświadczeń życiowych seniorów. Doktorantka zwraca uwagę na zjawisko starzenia się społeczeństwa w Polsce, które,

¹ Urząd Statystyczny w Lublinie, Stan i ruch naturalny ludności w województwie lubelskim w 2023 roku. Informacje sygnałne. 29.05.2024r., <https://lublin.stat.gov.pl/opracowania-biezace/opracowania-sygnaalne/ludnosc/stan-i-ruch-naturalny-ludnosci-w-województwie-lubelskim-w-2023-r-1,28.html> [dostęp: 14.08.24].

podobnie jak w innych krajach europejskich, prowadzi do istotnych zmian w strukturze demograficznej. W tej części Autorka przedstawia szczegółowe dane statystyczne dotyczące struktury ludności w przekrojach wieku, płci, wykształcenia oraz zatrudnienia seniorów, co stanowi solidną podstawę dla dalszych analiz. Dalej zostały omówione role społeczne seniorów i sposoby postrzegania starości przez społeczeństwo. Autorka porusza kluczowe kwestie związane z aktywnością edukacyjną i społeczną tej grupy demograficznej, w tym ich uczestnictwo w Uniwersytetach Trzeciego Wieku oraz wolontariacie. Mgr Kukier słusznie podkreśla, że aktywność społeczna seniorów jest nie tylko sposobem na przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu, ale również istotnym elementem ich dobrostanu psychicznego i fizycznego. Rozważania kończy omówienie stosunku seniorów do technologii medialnych i komunikowania sieciowego.

Rozdział pierwszy został dobrze zorganizowany i zasadniczo logicznie skonstruowany, co umożliwia płynne przejście od ogólnych kwestii demograficznych i społecznych do bardziej szczegółowych zagadnień związanych z aktywnością i technologicznymi wyzwaniami seniorów. Mgr Kukier wykazała się umiejętnością łączenia danych statystycznych z analizą społeczną, co nadaje pracy głębię i zwiększa jej wartość naukową.

Jednak w rozdziale faktograficznym z tak dużą różnorodnością danych Autorka nie ustrzegła się niejasności. Po pierwsze, w przedstawieniu punktu „Seniorzy w Lublinie” (ss.30-33) zabrakło krótkiego podsumowania, które syntetyzowałoby ten szeroki zakres danych demograficznych. Ponadto, na s.35 odwołano się do „Raportu GUS” bez podania źródła. Warto też zweryfikować dane dot. wyższego wykształcenia Polaków. Doktorantka podaje „Wyższe wykształcenie wśród Polaków we wszystkich grupach wiekowych posiada 17140 kobiet, a mężczyzn 15743 mężczyzn” (s.38). Prezentowane liczby wydają się znacząco zaniżone w odniesieniu do tego, co podaje GUS². W 2021 roku w Polsce udział kobiet z wykształceniem wyższym wyniósł 4614,4 tys., a udział mężczyzn 2994,9 tys. Kolejna nieścisłość statystyczna dotyczy prezentacji danych w odniesieniu do ludności Polski według poziomu wykształcenia i miejsca zamieszkania. Doktorantka podaje „Więcej osób wykształconych mieszka w mieście (ok. 1 989 200 osób, czyli 27,4% badanej grupy) w porównaniu do terenów wiejskich, gdzie wykształcenie takie posiada ok. 12 991 000. osób (tj. 16,6% badanej grupy)”-s.38. W celu weryfikacji podanych wielkości warto sięgnąć do rzetelnych danych statystycznych i podać za

² GUS, Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2021, Ludność według cech społecznych, 31.05.22

GUS³, że w 2021 r. odsetek osób z wykształceniem wyższym w miastach wyniósł co prawda 27,4% ale stanowi to 5459,9 tys., a na wsi 2152,4 tys.(16,6%). Pomyłki w prezentacji i weryfikacji danych statystycznych wpływają na jakość opracowania naukowego, dlatego w wydaniu monograficznym niniejszej pracy, które stanowczo rekomenduję, warto raz jeszcze odnieść się do krytycznego namysłu nad uporządkowaniem danych faktograficznych.

Dodatkowo warto na etapie prac wydawniczych wzmocnić wartość eksplanacyjną rozdziału o dodatkowe konteksty, m.in. oddziaływanie polityki społecznej państwa na edukację medialną seniorów czy wpływ pandemii COVID-19 na przyspieszenie procesów cyfryzacji wśród osób starszych i pogłębienie dysproporcji w dostępie do technologii.

W rozdziale drugim, zatytułowanym „Teorie komunikowania i mediów oraz teorie sieci komunikacyjnych”, Autorka koncentruje się na podstawach teoretycznych niezbędnych do zrozumienia funkcjonowania seniorów w społeczeństwie sieciowym. Rozdział ten składa się z czterech podrozdziałów, które kompleksowo omawiają historię komunikacji, rozwój mediów, wybrane teorie komunikowania, a także kluczowe koncepcje związane z mediatyzacją i społeczeństwem sieci.

Prezentację ewolucji komunikacji Doktorantka zaczyna od starożytności, a kończy na współczesnych formach komunikacji masowej. Mgr Kukier zwraca uwagę na dynamiczny rozwój technologii komunikacyjnych, które z czasem przekształciły tradycyjne formy komunikacji w skomplikowane systemy sieciowe, charakteryzujące współczesne społeczeństwa. W tym kontekście, Autorka omawia również proces umasowienia mediów oraz jego konsekwencje dla rozwoju nauk o mediach. Następnie koncentruje się na wybranych teoriach komunikowania i mediów, które uznaje za fundamentalne dla dalszych rozważań na temat kompetencji medialnych seniorów. Mgr Kukier analizuje m.in. teorię mediatyzacji, determinizm technologiczny, oraz pochyła się nad studiami kulturowymi, co pozwala na zbudowanie solidnego teoretycznego zaplecza dla dalszych badań. Wykorzystane teorie są szczególnie istotne dla analizy wpływu mediów na percepcję rzeczywistości przez osoby starsze oraz na ich zdolność do funkcjonowania w społeczeństwie sieciowym. Teoria mediatyzacji odgrywa w dysertacji ważną rolę. Autorka szczegółowo opisuje różne podejścia do mediatyzacji, w tym podejście instytucjonalne i konstruktywistyczne, oraz przedstawia

³ Tamże.

zjawisko głębokiej mediatyzacji. Analiza ta jest szczególnie cenna, ponieważ ukazuje, jak proces mediatyzacji wpływa na życie codzienne osób starszych, kształtując ich postrzeganie świata oraz integrację ze społeczeństwem sieciowym. Ważną częścią rozdziału jest też omówienie teorii sieci komunikacyjnych oraz społeczeństwa sieci. Operacjonalizacja pojęcia „sieci” w kontekście historycznym i współczesnym, ukazuje jego wielowymiarowość oraz szerokie zastosowanie w badaniach nad mediami. Teorie społeczeństwa sieci, szczególnie te rozwijane przez Manuela Castellsa czy Jana van Dijka, są tutaj kluczowe dla zrozumienia, w jaki sposób sieci informacyjno-komunikacyjne kształtują relacje społeczne, a także, jak seniorzy adaptują się do tych zmian.

Rozdział drugi umożliwia płynne przejście od ogólnych rozważań teoretycznych do bardziej szczegółowych analiz dotyczących roli mediów i komunikacji w życiu seniorów. Mgr Kukier wykazała się dość dobrą znajomością literatury przedmiotu oraz umiejętnością integrowania różnych podejść teoretycznych, co sprawia, że część ta stanowi solidną podstawę pracy. W tym kontekście uwagę zwraca brak odniesień do książki Włodzimierza Gogołka "Komunikacja sieciowa. Uwarunkowania, kategorie i paradoksy". Książka ta jest ceniona za głęboką analizę i kompleksowe podejście do tematu, co czyni ją wartościową pozycją dla badaczy zainteresowanych współczesnymi mediami i komunikacją społeczną.

W rozdziale trzecim, zatytułowanym „Kompetencje medialne”, Autorka koncentruje się na operacjonalizacji definicji kompetencji medialnych, ukazując złożoność i różnorodność interpretacyjną tego pojęcia w literaturze przedmiotu. Rozdział trzeci jest fundamentalny dla całej pracy, gdyż to na nim opiera się zarówno teoretyczna, jak i empiryczna część badań, stanowiąca trzon dysertacji. Doktorantka trafnie zauważa, że kompetencje medialne obejmują nie tylko umiejętności techniczne, ale także krytyczne myślenie oraz zdolność do analizy i oceny treści medialnych. W tym kontekście mgr Kukier powołuje się na prace czołowych badaczy z tego obszaru, takich jak Sonia Livingstone, Renee Hobbs czy Manuel Pérez Tornero, co pozwala na zakorzenienie omawianego zagadnienia w szerokim tle teoretycznym. Autorka definiuje kompetencje medialne w czterech głównych kontekstach: umiejętność korzystania z mediów, biegłość w posługiwaniu się mediami, poziomy umiejętności w korzystaniu z nowych technologii oraz świadomość wirtualnej tożsamości i wyborów medialnych.

Kolejną istotną częścią rozdziału jest analiza komponentów kompetencji medialnych. Mgr Kukier wskazuje na ich różnorodność, w tym umiejętności techniczne, krytyczne oraz twórcze, które są niezbędne do pełnoprawnego uczestnictwa w społeczeństwie sieciowym. Autorka podkreśla, że kompetencje medialne seniorów są kluczowe dla aktywności w społeczeństwie informacyjnym, co ma istotne implikacje zarówno dla uczestnictwa w życiu społecznym, jak i dla przeciwdziałania wykluczeniu cyfrowemu.

W rozdziale trzecim zawarto też szczegółowy przegląd sposobów badania i mierzenia kompetencji medialnych oraz omówiono różnorodne podejścia metodologiczne, które mogą być stosowane w badaniach nad kompetencjami medialnymi, wskazując na ich zalety i ograniczenia. Analiza ta jest szczególnie cenna, gdyż pozwala na zrozumienie, w jaki sposób można skutecznie ocenić poziom kompetencji medialnych w różnych grupach demograficznych, w tym wśród seniorów.

Kolejno Doktorantka rozszerza analizę o międzynarodowy kontekst kompetencji medialnych, odnosząc się do polityki i strategii organizacji międzynarodowych, m.in. UNESCO. Tu zwraca uwagę na znaczenie globalnych standardów w edukacji medialnej i ich wpływ na kształtowanie polityk edukacyjnych w różnych krajach, także w Polsce.

Należy w tym miejscu zaakcentować, że mocną stroną ocenianego rozdziału są podsumowania tabelaryczne rozległych i wielowątkowych rozważań (m.in. przegląd definicji kompetencji (s.170), zakres i podział kompetencji medialnych (s.172), wybrane pojęcia kompetencji informacyjnych (s.181), medialnych i cyfrowych (s.189), badania nad kompetencjami medialnymi w Polsce (s. 201-202), najważniejsze wydarzenia i główne wnioski działań prowadzonych na rzecz kompetencji medialnych przez UNESCO (s.208-209), najważniejsze zalecenia UE wobec umiejętności korzystania mediów (s.216-217), wybrane kompetencje medialne (s.224)), które porządkują omawiany materiał. Jednakże, w kontekście tak szerokiego ujęcia problemu, warto byłoby pogłębić dyskusję na temat różnic w kompetencjach medialnych seniorów w zależności od ich statusu społeczno-ekonomicznego, poziomu wykształcenia czy regionalnych różnic w dostępie do edukacji medialnej. Tego typu analizy mogłyby dodatkowo wzbogacić rozdział trzeci i nadać mu jeszcze większą wartość merytoryczną.

Rozdział czwarty, badawczy zawiera wyniki przeprowadzonych analiz, jest bezpośrednią kontynuacją wcześniejszych teoretycznych rozważań i stanowi próbę weryfikacji

hipotez. Warto podkreślić, że Autorka przystępuje do analizy empirycznej z solidnym zapleczem teoretycznym, co umożliwia jej krytyczne podejście do zgromadzonych danych. Rozdział rozpoczyna się od przedstawienia opisu założeń i celów badawczych, hipotez i pytań badawczych. Hipotezy i pytania badawcze cechuje precyzja i logiczna spójność z założeniami pracy. Warto również zauważyć, że hipotezy zostały sformułowane z odpowiednią ostrożnością badawczą, co świadczy o rzetelnym podejściu Autorki do podejmowanego tematu. Są one realistyczne i osadzone w kontekście dostępnych danych empirycznych oraz teoretycznych. Kolejno, szczegółowo zostają omówione metodologia badań, w tym dobór próby badawczej, narzędzi badawczych oraz procedur zbierania i analizy danych. Mgr Kukier zastosowała indywidualne wywiady pogłębione (IDI), jakościową analizę zawartości i analizy danych zastanych, co umożliwiło jej dokładne zrozumienie analizowanych zjawisk. Badanie zostało przeprowadzone na próbie liczącej 31 seniorów w wieku powyżej 65 lat zamieszkujących województwo lubelskie i zróżnicowanej ze względu na wiek, płeć i wykształcenie. Wyniki badań są precyzyjnie przedstawione i rzetelnie omówione, co czyni ten rozdział solidnym fundamentem dla wniosków końcowych.

Pewną luką jest brak w pracy definicji społeczeństwa informacyjnego, które stanowi jeden z elementów sformułowanego celu „W szczególności celem pracy jest przedstawienie i uporządkowanie dostępnej wiedzy o uwarunkowaniach kompetencji medialnych w kontekście społeczeństwa sieci oraz **społeczeństwa informacyjnego**, a także przedstawienie rekomendacji wspierających optymalne wdrażanie edukacji dla seniorów” (s.237) i obok społeczeństwa sieci stanowi istotny kontekst dla analiz uwarunkowań kompetencji medialnych. Autorka wszak podaje kilka pozycji literatury, które mogłyby posłużyć jako źródła do opracowania wglądu w istotę definicji społeczeństwa informacyjnego. Uwagę zwraca także wyrażenie „uprawdopodobnianie hipotez”, nie będące standardowym terminem w literaturze naukowej. Lepszym wyborem jest „weryfikacja hipotez”, to sformułowanie bardziej precyzyjne i lepiej oddaje charakter naukowy pracy.

Zakończenie rozprawy mgr Kukier stanowi zwieńczenie badań, ukazuje ich wyniki oraz prezentuje wnioski, będące efektem przeprowadzonych analiz, empirycznej i teoretycznej. Autorka w podsumowaniu pracy skutecznie syntetyzuje główne ustalenia, które pozwalają na kompleksowe zrozumienie problematyki kompetencji medialnych seniorów w społeczeństwie sieciowym. Najpierw odnosi się do sformułowanego problemu badawczego, który dotyczył

uwarunkowań adaptacji seniorów do przemian technologicznych w kontekście społeczeństwa sieciowego. Doktorantka jasno i precyzyjnie podsumowuje, że przeprowadzone badania potwierdziły, iż funkcjonowanie w społeczeństwie sieciowym faktycznie mobilizuje seniorów do zwiększania swoich kompetencji medialnych, choć zakres tego zjawiska jest zróżnicowany. Autorka wskazuje, że największymi barierami w rozwoju kompetencji medialnych są brak dostępu do nowych technologii, niski poziom wiedzy technicznej oraz lęk przed nowościami.

Autorka podkreśla, że badania empiryczne, które obejmowały wywiady pogłębione z respondentami, dostarczyły cennych danych, które pozwoliły na weryfikację postawionych hipotez badawczych. Wyniki badań jednoznacznie wskazują, że choć część seniorów aktywnie rozwija swoje kompetencje medialne, to jednak duża grupa nadal pozostaje wykluczona cyfrowo.

Podsumowanie pracy zawiera także refleksję na temat skuteczności podjętych działań edukacyjnych skierowanych do seniorów. Autorka zwraca uwagę na to, że edukacja medialna, choć obecna w niektórych inicjatywach, wciąż jest niewystarczająco rozwinięta i nie obejmuje wszystkich potrzebujących osób. Mgr Kukier podkreśla, że dalsze badania i rozwój programów edukacyjnych są niezbędne, aby zniwelować zjawisko wykluczenia cyfrowego wśród seniorów i umożliwić im pełne uczestnictwo w społeczeństwie sieciowym. Konieczne jest też zwiększenie dostępności programów edukacyjnych oraz stworzenie bardziej zindywidualizowanych form wsparcia, które odpowiadałyby na specyficzne potrzeby tej grupy demograficznej.

Zakończenie pracy doktorskiej mgr Kukier jest dobrze skonstruowane, logicznie, spójne, porządkuje i skutecznie podsumowuje całość przeprowadzonych badań. Autorka pokazuje, że posiada nie tylko umiejętność analitycznego myślenia, ale także świadomość praktycznych implikacji swoich badań.

W tej części pracy zabrakło swego rodzaju domknięcia w postaci jasno sformułowanych rekomendacji, będących wskazówkami dla instytucji czy organizacji pozarządowych w obszarze polityki senioralnej. Autorka zawarła częściowo taką informację w Aneksie 2. prezentując katalog kompetencji medialnych dla seniorów i opatrzyła ją komentarzem, że „Zaproponowany zestaw kompetencji może być zastosowany w praktyce jako wskazówka lub podstawy rekomendacji dla organizacji pozarządowych i instytucji (...)”, jednak lepiej wybrzmiałby on w Zakończeniu pracy. Szczególnie w sytuacji, gdy rekomendacje były częścią celu pracy „a także przedstawienie rekomendacji wspierających optymalne wdrażanie

edukacji dla seniorów” (s.237). Dlatego warto rozważyć zebranie rozporoszonych wątków rekomendacyjnych na etapie prac wydawniczych.

W swojej pracy Doktorantka opiera się na szerokim wyborze **literatury** przedmiotu, która obejmuje zarówno klasyczne teorie związane z kompetencjami medialnymi, jak i najnowsze badania dotyczące funkcjonowania seniorów w społeczeństwie sieci. Autorka korzysta z licznych publikacji naukowych, raportów oraz danych statystycznych, co pozwala na dogłębne zrozumienie tematyki oraz umiejscowienie badań w odpowiednim kontekście teoretycznym i empirycznym. Mgr Kukier wykazała się umiejętnością krytycznej oceny źródeł i syntezy istniejącej wiedzy. Bibliografia została sporządzona zgodnie z kryteriami opisu naukowego i podzielona na adekwatne dla zawartości sekcje.

Praca została napisana w sposób klarowny i płynny, poprawnym **językiem** formalnym, właściwym dla prac naukowych. Autorka konsekwentnie posługuje się terminologią naukową, w obszarze medioznawstwa i komunikacji społecznej. Wykazuje się dobrą znajomością pojęć i koncepcji teoretycznych, co znajduje odzwierciedlenie w precyzyjnym doborze słów i właściwym operowaniu terminologią. Ze względu na powtarzające się w tekście literówki i usterki językowe (m.in. na str. 7,10,11,14,17,25,28,31,33,47,48,58 i kolejnych), praca wymaga starannej korekty. Ponadto, w przypadku prac wydawniczych należy zwrócić uwagę na zapis daty (w formie bez miesiąca i dnia). Autorka często pomija słowo „rok” lub jego skrót „r.” pozostawiając cyfrowy zapis roku (m.in. na stronach 52,126,128,204,215). Dodanie słowa „rok” lub skrótu „r.” jest zgodne z normami językowymi, ponieważ pomaga w utrzymaniu przejrzystości i unikaniu nieporozumień. Jest to powszechnie zalecana praktyka w tekstach, gdzie precyzja jest ważna. Kolejna usterka językowa dotyczy zapisu lat z przyrostkiem „-tych”. W pracy ta forma uznawana za kolokwialną i niepoprawną dla tekstów naukowych pojawia się m.in. na stronach 97,100,101,103,104,105,106,109,114, 115,119,142,162 i kolejnych. Zgodnie z zasadami poprawności językowej i stylistycznej, poprawne formy to albo zapis liczbowy (np. „w latach 40.”) albo słowny (np. „w latach czterdziestych”). Należy poprawić również błąd ortograficzny „Studium wyzwań dla polski w perspektywie roku 2030”(s.186).

Konkluzja

Rozprawa mgr Joanny Kukier „Kompetencje medialne seniorów w społeczeństwie sieci” jest oryginalna, poprawna pod względem formalnym, merytorycznym i metodologicznym i spełnia wymogi ustawowe, w szczególności wykazuje wiedzę Doktorantki w dyscyplinie nauki o komunikacji społecznej i mediach oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej. Zgłoszone w recenzji uwagi krytyczne w żaden sposób nie wpływają na wysoką ocenę dysertacji.

W związku z powyższym wnioskuję o **dopuszczenie** mgr Joanny Kukier do dalszych etapów postępowania w przewodzie doktorskim.

Gdynia, 19 sierpnia 2024 r.

Małgorzata Łosiewicz